

Josip Mihaljević

ODOSTRAŽNI RJEČNIK

1. Uvod

Ovisno o razredbenome kriteriju rječnici se dijele na različite načine.¹ Primjer osnovne podjele rječnika nalazi se u 1. tablici.

1. tablica: Kriteriji podjele rječnika

kriterij	podjela		
obuhvaćeni leksik	opći	posebni	
broj jezika	jednojezični	dvojezični	višejezični
odnos prema korpusu	napametni (ne temelje se na korpusu)	korpusno utemeljeni	korpusom vođeni
razdoblje koje obuhvaćaju	suvremeni	povijesni	
raspored rječničkih članaka	sustavni	abecedni	čestotni

Za ovu je temu posebno važna podjela prema obuhvaćenome leksiku i podjela prema rasporedu rječničkih članaka. Građa je u rječniku raspoređena u rječničke ili leksikografske članke. S obzirom na raspored rječničkih članaka rječnici se dijele na abecedne, sustavne i čestotne. U abecednim se rječnicima natuknice nižu abecednim redom. Postoje rječnici u kojima su riječi raspoređene tako da su abecedirane od kraja, a ne od početka riječi. Takvi se rječnici nazivaju odostražnim ili inverznim rječnicima (engleski *reverse dictionary*, njemački *rückläufiges Wörterbuch*, francuski *dictionnaire inverse*, ruski *обратный словарь*).

S obzirom na riječi koje obuhvaćaju odostražni rječnici mogu biti opći i posebni. Opći odostražni rječnici obuhvaćaju opći leksički fond pojedinoga jezika, poput općih jednojezičnih rječnika, ali građu donose abecedirano od kraja riječi. Opći odostražni rječnik Josipa Matešića *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen* (1965. – 1967.), dostupan je na stranicama Sveučilišta u Innsbrucku na adresi uibk.ac.at/slalistik/institut/matesic.html.

Posebni odostražni rječnici donose građu jednoga područja ili nekoliko njih. Božidar Finka i Antun Šojat u radu *Govor otoka Žirja* iz 1968. izradili su specijalni odostražni rječnik koji je

¹ Uvodni dio ovoga rada djelomično se oslanja na rad Lewis i Mihaljević 2018.

obuhvatio specifične mjesne riječi (zemljoradnja, stočarstvo, ribarstvo, domaćinstvo, društveni i duhovni život itd.) i onomastički fond (toponimiju i antroponimiju) otoka Žirja. Taj je rječnik dostupan na adresi <https://hrcak.srce.hr/68849>. Martina Grčević objavila je 2008. *Imena hrvatskih naselja: abecedni i odostražni rječnik*, koji je dostupan na adresi bib.irb.hr/datoteka/388851.Imena_hrv_naselja_2008_crosbi.pdf. Taj odostražni rječnik donosi sva imena suvremenih naselja RH iz popisa Državnoga zavoda za statistiku.

2. Odostražni rječnici izrađeni u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Na stranici projekta *Muško i žensko u hrvatskome jeziku* (ihjj.hr/projekt/musko-i-zensko-u-hrvatskome-jeziku/72/) nalazi se demoinačica općega odostražnog rječnika izrađena na temelju *Školskoga rječnika hrvatskoga jezika* (2012.) i demoinačica posebnoga odostražnog rječnika mocijskih parnjaka izrađena na temelju popisa mocijskih parnjaka koji su sastavili suradnici na projektu *Muško i žensko u hrvatskome jeziku*.

Odostražni rječnik

pronađi

Pronađen broj riječi: 112.

bacaćičin	najavljivaćičin	razaraćičin
beraćičin	napadaćičin	razbijaćičin
biraćičin	navijaćičin	razigravaćičin
boksaćičin	neplivaćičin	sastavljaćičin
brijaćičin	nepušaćičin	sijaćičin
crtaćičin	nečitaćičin	skakaćičin
dizaćičin	nosaćičin	skrivaćičin
djevojćičin	objjaćičin	skupljaćičin
dobavljaćičin	ocjenjivaćičin	spavaćičin

1. slika: Opći odostražni rječnik

Odostražni rječnik ♂ / ♀ parova

pronađi

Pronađen broj riječi: 1888.

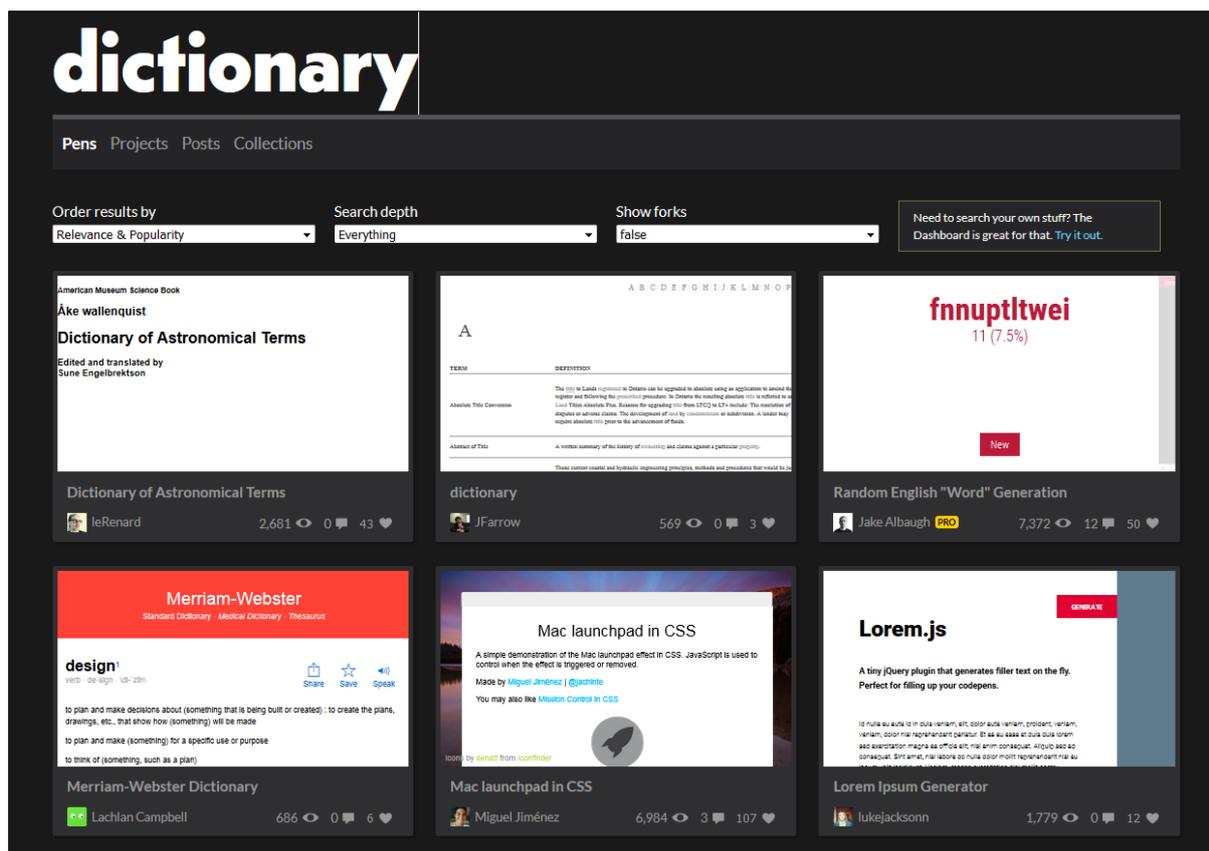
administrativna direktor <u>ica</u> administrativna i komercijalna direktor <u>ica</u> administrativna pomoćn <u>ica</u> u ordinaciji administrativna služben <u>ica</u> administrator <u>ica</u> baza podataka administrator <u>ica</u> mreže administrator <u>ica</u> mrežnih stran <u>ica</u> administrator <u>ica</u> podataka	nastavn <u>ica</u> za izvanškolsku glazbenu izobrazbu nastavn <u>ica</u> za izvanškolsku informatičku izobrazbu nastavn <u>ica</u> za izvanškolsku jezičnu izobrazbu nastavn <u>ica</u> za nadarenu djecu nastavn <u>ica</u> za osobe s oštećenjem sluha nastavn <u>ica</u> za osobe s oštećenjem vida	rukovatelj <u>ica</u> strojevima za pakiranje i obilježavanje i sličnim strojevima rukovatelj <u>ica</u> strojevima za pletenje rukovatelj <u>ica</u> strojevima za pranje rukovatelj <u>ica</u> strojevima za preradbu drva rukovatelj <u>ica</u> strojevima za preradbu mesa rukovatelj <u>ica</u> strojevima za preradbu mlijeka
---	---	--

2. slika: Specijalni odostražni rječnik mocijjskih parnjaka

Rječnici su izrađeni s pomoću HTML5 i jQuery tehnologije. Početni kod za izradu rječnika preuzet je sa stranice CodePen (codepen.io). Na toj su stranici dostupni različiti besplatni razvojni kodovi za mrežne stranice, pa nije potrebno napredno znanje programiranja kako bi se iz bilo kojega popisa riječi izradili rječnici jer je logika pretraživanja i prikaza riječi ugrađena u razvojnim kodovima. U razvojnome kodu zamijenjen je popis riječi te dizajn i funkcionalnosti sučelja. Razvojni kod na toj stranici u početku nije bio razvijen za odostražno pretraživanje, ali je poslije to izmijenjeno. Pretraživanje odostražnoga rječnika provodi se s pomoću regularnih izraza ili skraćeno regexa² koji učitavaju riječi iz JSON datoteke³. Rječnici su responzivni, tj. mogu se pregledavati na svim računalnim uređajima te na različitim mrežnim preglednicima.

² Regularni izrazi zadani su nizovi znakova čija se kombinacija može koristiti za pronalazak određenih dijelova teksta.

³ Datoteka JSON ili JavaScript Object Notation omogućuje organiziranu pohranu informacija u zagradama, a informacije se poslije mogu lako i brzo učitati na mrežnim stranicama. Datoteke JSON mogu se u nekim slučajevima upotrijebiti kao zamjena za XML datoteke.

3. slika: Razvojni kodovi za rječnike na stranici CodePen

Rječnici imaju minimalistički dizajn u kojemu se nalazi tražilica s pomoću koje se traže riječi. Kad se u tražilicu napiše nekoliko slova, dobiva se popis svih riječi iz početnoga popisa koje završavaju na ta slova. Kako je riječ o demoinačicama, zasad se poruke s pitanjima i prijedlozima korisnika mogu slati na adresu savjetnik@ihjj.hr. Tako korisnici rječnika mogu sudjelovati u njihovoj izgradnji i širenju. Primjer je to masovne podrške (*crowdsourcing*), koja je sve popularnija u leksikografskome radu. Odostražni rječnik izrađen je i za projekt *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – JENA*⁴. Sva tri odostražna rječnika izradio je Josip Mihaljević.

⁴ <http://jena.jezik.hr/wp-content/odostrazni-jena/> (17. 11. 2020.). Više o odostražnome rječniku *Jene* vidi u radu Mihaljević 2020.

4. slika: Odostražni rječnik *Jene*

3. Odostražni rječnik *Mrežnika*

Jedan od zadataka predviđenih projektnom prijavom projekta *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* bio je i izrada odostražnoga rječnika *Mrežnika*. Odostražni rječnik *Mrežnika* napravljen je na temelju razvojnoga koda koji je upotrijebljen za izradu odostražnoga rječnika⁵ za projekt *Muško i žensko u hrvatskome jeziku*. Budući da je *Mrežnik* korpusno utemeljen rječnik, i odostražni je rječnik korpusno utemeljen.

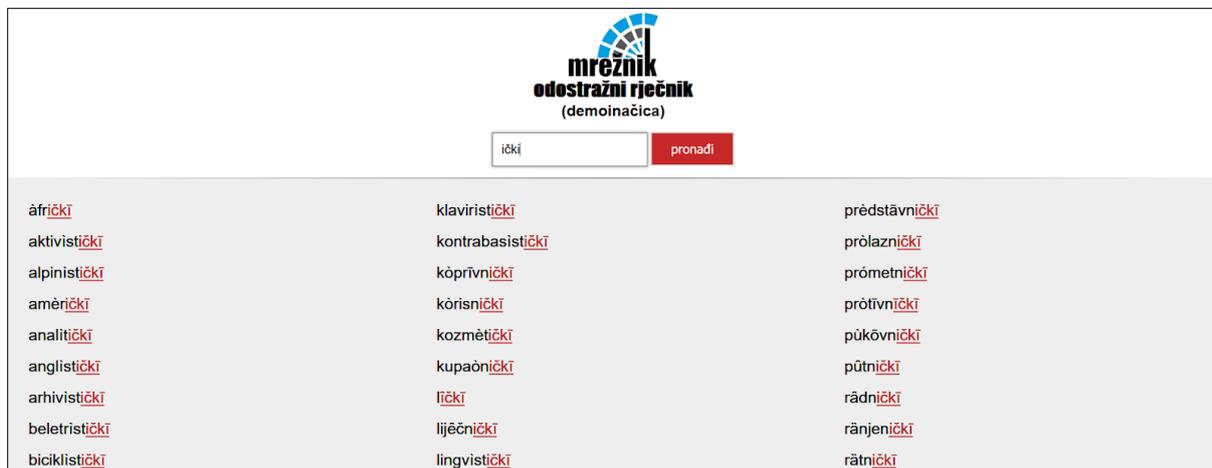
Odostražni rječnik *Mrežnika*, čija je demoinačica dostupna na adresi <https://bornal2.gitlab.io/odostraznji/odostrazni-mreznik/>, omogućuje s pomoću tražilice pretraživanje natuknica u *Mrežniku* na temelju njihova završetka. Poveznica za demoinačicu odostražnoga rječnika može se pronaći unutar izbornika na podstranici projekta ihjj.hr/mreznik/page/mreznizvori/35/. Popis riječi izvezen je iz programa TshwaneLex (TLex), unutar kojega je sastavljen *Mrežnik*, kao .txt datoteka. Tu .txt datoteku učitava mrežna stranica rječnika i prebacuje je u HTML elemente, koji se mogu prikazati na mreži. Izvezene su riječi naglašene. Za prikaz naglasaka i duljina nije bilo potrebno koristiti se fontom ZRCola⁶, koji se često upotrebljava za dodavanje različitih naglasaka. Za prikaz znakova toga fonta potrebno je instalirati font na računalu na kojemu se ti znakovi prikazuju. Umjesto toga izvorni kodovi za sve naglaske i duljine izgovora slova pronađeni su i kopirani s *Wikipedijinih* stranica⁷.

⁵ <https://bornal2.gitlab.io/odostraznji/> (17. 11. 2020.)

⁶ <https://zrcola.zrc-sazu.si/en/install/> (17. 11. 2020.)

⁷ <https://en.wikipedia.org/wiki/Diacritic> (17. 11. 2020.)

Računalo slovo s naglaskom ili duljinom tumači drukčije nego slovo bez njih, npr. znak *a* nije isto što i *á* ili *ā* jer se ti znakovi drukčije računalno zapisuju. Unatoč tomu omogućeno je normalno pretraživanje rječnika, a korisnik može unijeti slova bez naglasaka kako bi dobio rezultate koji sadržavaju ista slova, ali s naglaskom, što je posebno važno za utvrđivanje rime i naglasnoga tipa.

5. slika: *Primjer pretraživanja rječnika po završetku -ički*

U planu je da konačna inačica rječnika sadržava i poveznice na natuknice u rječniku.

3. Uporaba *Odostražnoga rječnika* u obradi *Mrežnika*

Odostražni rječnik *Mrežnika* posebno je bio koristan pri usustavljanju *Mrežnika* i navođenju normativnih napomena. Prikazat ću to na nekoliko primjera:

1. Pridjevi izvedeni od imenica koje završavaju na *-ar*.

Pretraživanjem *Odostražnoga rječnika* s pomoću sufiksa *-arev* ili *-arov* dobiva se ovaj popis.

alkohòličārev	kühārev	pöštārev
antialkohòličārev	lijèričārev	ričārev
automehàničārev	mađiòničārev	slikārev
bāčvārev	matemàtičārev	söbārev
bubnjārev	mehàničārev	stanārev
cārev	mesārev	stòčārev
gimnàstičārev	mornārev	šümārev
informàtičārev	növinārev	veterinārev
kĭpārev	pèkārev	vladārev
knjižničārev	planinārev	zidārev
kònobārev	pödstanārev	zubārev
kozmetičārev	političārev	

6. slika: Pridjevi koji u *Mrežniku* završavaju na *-arev*

alkohòličārov	lijēričārov	ri̇bārov
antialkohòličārov	mađiòničārov	slikārov
automehāničārov	matemātičārov	söbārov
bāčvārov	mehāničārov	stanārov
bubnjārov	mesārov	stöčārov
gimnāstičārov	mornārov	šümārov
informātičārov	növinārov	veterinārov
kīpārov	pēkārov	vladārov
knjížničārov	planinārov	zidārov
könobārov	pödstanārov	zubārov
kozmetičārov	političārov	
kühārov	pöštārov	

7. slika: Pridjevi koji u *Mrežniku* završavaju na *-arov*

Kod svakoga se od navedenih pridjeva u *Mrežniku* navodi normativna napomena, npr. uz natuknicu *poštarov* navodi se napomena prikazana na 7. slici.

<p>pöštārov poštarov prid. (G pöštārova; ž. pöštārova, s. pöštārovo) Poštarov je koji pripada poštaru. <i>- Pri traženju najkraćeg poštarova obilaska gradskih ulica treba uzeti u obzir parametre kao što su duljina ulica ili vrijeme potrebno za prolazak tim ulicama.</i> <i>- Svakog jutra čekala bih zvuk poštarova motoríca i zvuk kočenja ispred kuće.</i> Što je poštarovo? bicikl, kapa, moped, motorčić, motoríć, motorin <i>razg.</i>, obilazak, torba, tura, uniforma SINONIM: poštarev :1 <ul style="list-style-type: none"> • Od imenica na <i>-ar</i> koje označuju vršitelja radnje posvojni se pridjev može izvesti sufiksom <i>-ev</i> i sufiksom <i>-ov</i>. Takvi su pridjevi normativno izjednačeni, odnosno i pridjev na <i>-ev</i> i pridjev na <i>-ov</i> pripadaju hrvatskome standardnom jeziku. U skladu s tim standardnome jeziku pripada i pridjev <i>poštarev</i> i pridjev <i>poštarov</i>. Tvorba: poštar-ov</p>
--

8. slika: Natuknica *poštarov* u *Mrežniku*, u kojoj se nalazi normativna napomena koja objašnjava odnos između pridjeva na *-ov* i na *-ev* izvedenih od imenica na *-ar*

2. Imenice koje završavaju na *-ist*.

Pretraživanjem imenica koje završavaju na *-ist* dobiva se ovaj popis.

aktiv <u>ist</u>	k <u>ist</u>	pij <u>anist</u>
alpin <u>ist</u>	klarinet <u>ist</u>	saksof <u>onist</u>
àngl <u>ist</u>	klavir <u>ist</u>	šáh <u>ist</u>
äor <u>ist</u>	kontrabäs <u>ist</u>	täks <u>ist</u>
arhiv <u>ist</u>	kör <u>ist</u>	timpän <u>ist</u>
bicikl <u>ist</u>	ksilof <u>onist</u>	tromb <u>onist</u>
č <u>ist</u>	lingv <u>ist</u>	tüb <u>ist</u>
dalt <u>onist</u>	l <u>ist</u>	tür <u>ist</u>
fag <u>otist</u>	mandolin <u>ist</u>	vaterp <u>olist</u>
flaüt <u>ist</u>	materijäl <u>ist</u>	violin <u>ist</u>
gitär <u>ist</u>	ob <u>ist</u>	vi <u>olist</u>
här <u>ist</u>	ok <u>ulist</u>	violonč <u>elist</u>
ideäl <u>ist</u>	optim <u>ist</u>	zäv <u>ist</u>
iluzi <u>onist</u>	pesim <u>ist</u>	

9. slika: Imenice koje završavaju na *-ist*

Uz svaku od tih imenica koja označuje čovjeka⁸ navodi se i normativna napomena, npr. napomena uz imenicu *gitarist* prikazana je na 10. slici.

<p>gitär<u>ist</u> gitarist im. m. (G gitär<u>ista</u>, DLV gitär<u>istu</u>, I gitär<u>istom</u>; <i>mn.</i> NV gitär<u>isti</u>, G gitär<u>istä</u>, DLI gitär<u>istima</u>, A gitär<u>iste</u>) Gitarist je osoba bez obzira na spol ili muška osoba koja svira gitaru. <i>- Slavni gitarist Carlos Santana dolazi u Zadar i naljeto će održati koncert.</i> <i>- Na Šansonama sam pjevala vlastitu skladbu Dvije sjene, za koju je aranžman napisao šibenski gitarist Nino Nimac.</i> <i>- Koncert će se nastaviti izvedbom najpoznatijega djela ruskoga gitarista i skladatelja Nikite Koshkina.</i> Kakav je gitarist? dobar, legendaran, mlad, odličan, poznat, sjajan, slavan, talentiran, velik, vrhunski, vrstan; bivši, novi, originalni; bas-gitarist, <i>blues</i>-gitarist, <i>jazz</i>-gitarist, klasični gitarist, ritam-gitarist, <i>rock</i>-gitarist, sologitarist; američki, hrvatski; benda Slash, grupe Queen Što gitarist može? napisati (aranžman, pjesmu), napustiti (bend, sastav), nastupiti (na festivalu, na koncertu, uz pop-zvijezdu), osnovati (bend, <i>rock</i>-sastav), pridružiti se (komu na sceni, sastavu), svirati (gitaru, pjesmu, u bendu) Što se s gitaristom može? slušati ga, tražiti ga Koordinacija: gitarist i basist, gitarist i bubnjar, gitarist i pjevač, gitarist i producent, gitarist i skladatelj, gitarist i tekstopisac, gitarist i vokal U vezi s gitaristom spominje se: koncert, mjesto, nastup, natjecanje, pratnja ŽENSKO: gitaristica :1 <ul style="list-style-type: none"> • Hrvatskomu standardnom jeziku pripada imenica <i>gitarist</i>, a ne pripada mu imenica <i>gitarista</i>, Pogrešno je napisati i reći <i>vidjeti gitaristu</i>, <i>razgovarati o gitaristi</i>, a pravilno je <i>vidjeti gitarista</i>, <i>razgovarati o gitaristu</i>. TVORENICE: gitaristica, gitaristički, gitaristov Tvorba: gitar-ist, tvorenice: bas-gitarist, <i>blues</i>-gitarist, <i>jazz</i>-gitarist, ritam-gitarist <i>rock</i>-gitarist, sologitarist </p>
--

10. slika: Natuknica *gitarist* u *Mrežniku*, u kojoj se nalazi normativna napomena koja objašnjava odnos između imenica na *-ist* i na *-ista*

⁸ Na popisu se nalaze i imenice koje ne označuju ljude, a koje isto završavaju na *-ist*, npr. *zavist*, *list*. (sto je s idealist uz njega je napomena nije profesijska imenica ali označuje ljude) te nemaju parnjak na *-ista* i uz njih se ne navodi napomena.

Slična se napomena nalazi i kod svih ostalih imenica koje završavaju na *-ist*.

Sličan je postupak i pri usustavljanju normativnih napomene uz imenice koje završavaju na *-ica/-inja*, *-ka/-ica*, *-ona/-onica* itd., pridjeva koji završavaju na *-čičin*, glagola koji završavaju na *-iti/-jeti* itd.

4. Zaključak

Odostražni rječnici veoma su korisni za znanstvena istraživanja, npr. za proučavanje tvorbenih odnosa među riječima, ali se mogu upotrijebiti i za druge svrhe, npr. za pronalaženje rime, pri ispunjavanju križaljka i slično. Oni su također neizostavni alat pri leksikografskome radu jer pomažu pri usustavljanju obrada pojedinih natuknica koje su tvorene istim tvorbenim obrascem. Korisnost se odostražnoga rječnika pri radu na *Mrežniku* posebno pokazala pri uređivanju i usustavljanju normativnih i uporabnih napomena.

Literatura

Birtić, Matea; Blagus Bartolec, Goranka; Hudeček, Lana; Jojić, Ljiljana; Kovačević, Barbara; Lewis, Kristian; Matas Ivanković, Ivana; Mihaljević, Milica; Miloš, Irena; Ramadanović, Ermina; Vidović, Domagoj. 2012. *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Školska knjiga – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

CodePen: Online Code Editor and Front End Web Developer Community. 2021. CodePen. <https://codepen.io> (pristupljeno 31. svibnja 2021.).

Diacritic. 2019. Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/Diacritic> (pristupljeno 17. studenog 2020.).

Finka, Božidar; Šojat, Antun. 1968. Govor otoka Žirja. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 1/1, 121–220.

Grčević, Martina. 2008. *Imena hrvatskih naselja*. Maveda i HFDR. Rijeka.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2017. *Muško i žensko u hrvatskome jeziku*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, <http://ihjj.hr/projekt/musko-i-zensko-u-hrvatskome-jeziku/72/> (pristupljeno 17. studenog 2020.).

Lewis, Kristian; Mihaljević, Josip. 2018. Odostražni rječnik – što je, kako ga izraditi i čemu služi. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika* 5/2. 21-24.

Matešić, Josip. 1965-1967. *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen*. Harrassowitz. Wiesbaden. https://bib.irb.hr/datoteka/388851.Imena_hrv_naselja_2008_crosbi.pdf (pristupljeno 17. studenog 2020.).

- Matešić, Josip. 2014. *Das Rückläufige Wörterbuch des Serbokroatischen von Josip Matešić in digitalisierter Version*. Universität Innsbruck. <https://www.uibk.ac.at/slawistik/institut/matesic.html> (pristupljeno 17. studenog 2020.).
- Mihaljević, Josip. 2018. *Odostražni rječnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <https://bornal2.gitlab.io/odostraznji/> (pristupljeno 31. svibnja 2021.).
- Mihaljević, Josip. 2019. *Odostražni rječnik ♂/♀ parova*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <https://muskozensko.jezik.hr/odostrazni/> (pristupljeno 31. svibnja 2021.).
- Mihaljević, Josip. 2019. *Odostražni rječnik JENE*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <http://jena.jezik.hr/wp-content/odostrazni-jena/> (pristupljeno 31. svibnja 2021.).
- Mihaljević, Josip. 2019. *Odostražni rječnik Mrežnika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <https://bornal2.gitlab.io/odostraznji/odostrazni-mreznik/> (pristupljeno 31. svibnja 2021.).
- Mihaljević, Josip. 2020. [Programska rješenja u projektu Jena](#). U: *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – JENA*. Ur. Mihaljević, Milica; Hudeček, Lana; Jozić, Željko. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 124–135.
- ZRCola. 2016. Slovenska akademija znanosti in umetnosti. <https://zrcola.zrc-sazu.si/en/install/> (pristupljeno 17. studenog 2020.).